Niet Rotterdam, niet Limburg, maar IJmuiden. Het bleek een **ingrijpende beslissing**.

Staal voor aardbeien

Moest het Rotterdam worden, vanwege de haven? Of Zuid-Limburg, vanwege de kolen? Het werd IJmuiden. En zo veranderden duingebied Breesaap en de tuinderijen van Beverwijk en Heemskerk in een door zware industrie gedomineerde regio.

Door Hoogovens veranderde de IJmond volledig

Beverwijk de Aardbeienstad doet zijn bijnaam allang geen eer meer aan. Van de tuindersgrond is weinig over. Veelvraat Hoogovens - tegenwoordig Tata Steel - heeft een grote hap genomen uit wat ooit aardbeienvelden waren.

Pak de fiets maar van Beverwijk naar Wijk aan Zee. Zonder dat je het doorhebt rijd je langs het complex van de staalreus dat met zijn oppervlakte van 750 hectare groter is dan IJmuiden. Je lijkt door de duinen te fietsen, maar achter de bomen en glooiingen bevindt zich het grootste aaneengesloten bedrijfsterrein van Nederland dat zich uitstrekt over de gemeenten Velsen, Beverwijk en Heemskerk. Hier zijn geen boeren meer.

Duingebied de Breesaap is onder de industrie verdwenen. Volgens de overlevering was het een schitterend natuurgebied, jachtdomein van de welgestelden uit Amsterdam die er hun buitens hadden.

Duingrond

Juist de aanwezigheid van de duinen als bouwgrond was een reden om op deze plaats de Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken te bouwen. „Er was een stevige bodem nodig voor de enorme fabrieken. Op drassige bodem zou dat niet gaan, of met moeite. De duingrond is droog en stevig", aldus historica Pauline van Vliet.

Zij heeft zich de afgelopen jaren verdiept in het onderwerp. Als verteller van geschiedenisverhalen in woord en beeld via haar Stichting Kist maakte ze recent een film over het graven van het Noordzeekanaal. Als afgeleide daarvan begon zij rond het honderdjarige bestaan van de Hoogovens een bijzonder project: Verhalen rond de Hoogovensbus. In oktober trekt ze een week met de bus de provincie in om verhalen op te halen van (oud-)hoogovenspersoneel.

Vijand

„De noodzaak om zelf staal te produceren, bleek tijdens de Eerste Wereldoorlog. Duitsland en Groot-Brittannië waren met elkaar in oorlog en leverden minimaal staal en kolen uit angst dat het via het neutrale Nederland bij de vijand terecht zou komen. Ze hadden het bovendien zelf hard nodig. Aanvankelijk was Rotterdam als vestigingsplaats in beeld. Zelfs aan Zuid-Limburg is gedacht vanwege de aanwezigheid van de kolenmijnen. Maar daar was het gebrek aan een haven een probleem. Uiteindelijk is gekozen voor IJmuiden. Ook omdat Amsterdam het graag wilde. Ja, ook toen al speelde de concurrentie met Rotterdam een rol. Bij IJmuiden was de mogelijkheid om vlak aan zee, buiten de sluizen, een eigen haven aan te leggen. Tot op de dag van vandaag profiteert het bedrijf daarvan. Ook was er nog genoeg ruimte om uit te breiden in de omgeving. Allemaal factoren die bij elkaar de doorslag gaven."

Aanjager

Als aanjager werd aangetrokken Henri Wenckebach, een bij het leger opgeleide ingenieur die werkte voor de Staatsspoorwegen en later directeur werd van de Staatsmijnen. Na een bestuursfunctie in Nederlands-Indië kreeg hij de taak om een eigen Nederlands staalbedrijf op te richten.

Van Vliet: „Het bleek een enorme klus, vol vallen en opstaan, waarbij Wenckebach op veel obstakels stuitte. Zoals altijd bij dergelijke projecten, bleek het allemaal veel te duur en dus besloot hij uiteindelijk klein te beginnen, met slechts een hoogoven. Toen die op 22 januari 1924 tenslotte werd aangestoken, was Wenckebach al ernstig ziek. Een maand later overleed hij. Hij heeft het resultaat van zijn inspanningen nooit kunnen zien. Heel tragisch. Aardig detail is dat hij op zijn ziekbed de eerste 'ijzerbroodjes' kreeg; stukken ruwijzer. Dus hij heeft er nog wel iets van meegekregen."

In 1926 werd de tweede hoogoven in gebruik genomen en begin jaren dertig volgde nummer drie. Gestaag groeide het bedrijf, al ging het langzaam. In 1934 telde het bedrijf 1200 werknemers. Van Vliet: „Het waren de crisisjaren. De werkloosheid was enorm in Nederland. Maar wat mij opviel is dat Hoogovens al in die tijd niet rücksichtslos personeel ontsloeg. Ze deden echt hun best zoveel mogelijk mensen binnenboord te houden. Dat moest dan wel door het loon te verlagen. Een geschoolde arbeider verdiende in die tijd 70 cent per uur, en er is een tijd geweest dat daar 10 procent vanaf moest. Dat was een zware periode. Toch probeerde het bedrijf uit te leggen waarom het noodzakelijk was. Ik vind dat wel een constante in de geschiedenis van de Hoogovens, de sociale manier waarop met de medewerkers wordt omgegaan. Zeker als je het vergelijkt met de omringende landen. In Engeland bijvoorbeeld is er altijd strijd geweest tussen de bonden en de directie. Dat frustreerde ook de vooruitgang. Juist door het onderlinge vertrouwen ontstond in IJmuiden een klimaat van samenwerking. Het personeel voelde zich medeverantwoordelijk. In alle gesprekken die ik heb gevoerd met medewerkers komt dat naar voren."

Tijdens de oorlog, in 1942, werd de fabriek stilgelegd. Terwijl de Britten met bombardementen veel schade aanrichtten en de Duitsers hele onderdelen demonteerden en afvoerden naar Duitsland, wist de directie collaboratie redelijk goed te omzeilen. „Op sommige punten viel er aan meewerken niet te ontkomen, maar actief meewerken heeft de directie niet gedaan. Dat is na de oorlog uit onderzoek gebleken."

Op 14 mei 1945 werd trots de Nederlandse driekleur gehesen. Niet veel lang daarna kon de productie worden hervat.

„En vanaf dat moment ging het hard. Voor de wederopbouw was een enorme hoeveelheid staal nodig. De economie trok aan. Hoogovens had op het hoogtepunt 25.000 mensen in dienst. Beverwijk en Heemskerk veranderden compleet van karakter. De tuinders gingen in de fabriek werken. Hun tuinderijen veranderden in fabriekshallen en woonwijken. Met de Hoogovens ontstond een industrie van aanverwante bedrijven en leveranciers."

De Hoogovens hebben niet stilgestaan. Het bedrijf heeft door de jaren heen laten zien mee te gaan met de moderne tijd. Van Vliet: „Het huidige Tata Steel IJmuiden staat bekend als een modern bedrijf dat hoogwaardiuge producten aflevert. Maar omdat het op Europees en mondiaal niveau een relatief kleine staalfabriek is, is het bij de diverse fusies van de laatste decennia steeds de kleine partij geweest. Het is te hopen dat het zijn eigen karakter weet vast te houden, ook na de fusie met ThyssenKrupp."

Koen van Eijk

Amsterdam wilde liever IJmuiden dan Rotterdam

Bijeenkomst van personeel bij Hoogoven 3 als het miljoenste ton ijzer is geproduceerd. Foto van 26 november 1937.

FOTO'S COLLECTIE HOOGOVENS MUSEUM

Hoogovenbus

Tijdens de Week van de Industriecultuur van 20 tot en met 28 oktober staat een speciale Hoogovenbus op verschillende plekken in Noord-Holland. Wie herinneringen over de hoogovens wil ophalen of wil delen, is welkom. Informatie is te vinden op de website van Stichting Kist, waarvan Pauline van Vliet projectleider is. www.stichtingkist.nl

In 1967 worden de salarissen nog uitbetaald in een doorzichtige envelop.

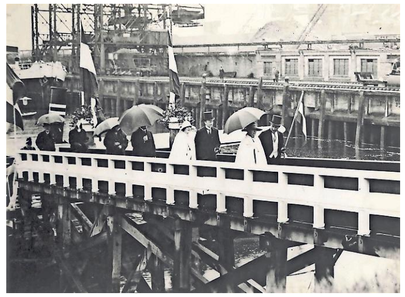

1926: koningin Wilhelmina, prins Hendrik en prinses Juliana bezoeken de nog maar net opgerichte Hoogovens.

Op 14 mei wordt het rood-wit-blauw gehesen na het vertrek van de Duitsers.

1918
20 september 1918 is de officiële oprichting van de Koninklijke Nederlandse Hoogovens en Staalfabrieken N.V. (KNHS). De eerste spade voor het industriële complex in de duinvallei de Breesaap gaat 15 september 1919 de grond in.

1924
Mevrouw Wenckebach-Snellen steekt **22 januari 1924** hoogoven 1 aan. Zij vervangt haar man, directeur Henri Wenckebach, die er vanwege ziekte niet bij kan zijn. Dertig uur later stroomt het eerste ruwijzer uit de oven.

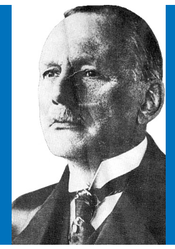

directeur Henri Wenckebach

1941
Het Hoogovens-personeel sluit zich **26 februari 1941** aan bij het verzet tegen de molestatie van 425 jonge joods mannen, de beruchte Februaristaking.

1942
Bij bombardementen op het complex, waaronder die van **6 september 1942**, zijn dodelijke slachtoffers te betreuren. De aanvoer van grondstoffen verloopt steeds moeizamer en komt uiteindelijk tot stilstand.

1943
Walserij West wordt 4 maart 1943 door de bezetter gevorderd en naar Duitsland afgevoerd. Na het einde van de oorlog wordt de fabriek teruggehaald en weer opgebouwd. In dat oorlogsjaar worden ook medewerkers van het staalbedrijf gefusilleerd. Dat gebeurt na een staking in aansluiting op een landelijk protest tegen het Duitse voornemen arbeiders in Duitsland tewerk te stellen.

100 JAAR STAAL IN DE IJMOND